

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden

Generaal-Majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner

Z.E. Luitenant-Generaal
J. P. Verheijen

Luitenant-kolonel b.d.
W. F. Anthonijsz

Bestuur

Voorzitter

G. J. Folmer, bgen art

Vice-voorzitter

drs. R. H. Rozeboom, kol KLu

Leden

G. C. Berkhof, lgen gn
P. W. Gorissen, lkol art
A. G. C. Kok, kol marns b.d.
W. C. Mabesoone, ktz
H. T. F. M. Mallant, kol marns
J. C. W. Rhaesa, kol KLu
jhr. mr. J. P. de Savornin Lohman
drs. M. de Haas, tit inf

Redacteur

J. C. A. C. de Vogel, bgen inf
p/a Hogere Krijgsschool
v.d. Burchlaan 31
2597 PC Den Haag

Secretaris

drs. F. J. J. Princen
Peuleyen 164
2742 EP Waddinxveen

Penningmeester

J. R. Karssing, kol cav
Dotterbloem 7
2317 LS Leiden
Girorekening 7 88 28

Ledenadministratie

J. J. M. Nijman
Karel Doormanlaan 274
2283 BB Rijswijk
Tel. 070-3947836

MARS IN CATHEDRA

JUNI 1990

NR. 83

Mededelingen van het bestuur

In memoriam

In maart bereikte ons de trieste mededeling dat op 8 maart 1990 ons erelid, luitenant-generaal b.d. M. R. H. Calmeyer op 94-jarige leeftijd is overleden.

Naast alle andere uitzonderlijke kwaliteiten is de overledene 10 jaar voorzitter van de vereniging en bovendien ook nog 6 jaar hoofdredacteur geweest van de Militaire Spectator. Bovendien zijn vele artikelen van zijn hand in dat blad verschenen. Vandaar dat wij hebben gemeend juist in de Militaire Spectator een uitvoerig „in memoriam” aan de overledene te moeten wijden.

Jubileum

Op 6 mei 1990 was het 125 jaar geleden dat de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap werd opgericht. Aangezien het uitgeven van de Militaire Spectator een van de activiteiten is van de vereniging, zal het geen verbazing wekken dat het „editoriaal” van deze maand hieraan is gewijd.

Ook zal ter gelegenheid van dit jubileum op 12 oktober 1990 een themadag worden gehouden met als onderwerp

„Westeuropese veiligheid na 1992”

Aanbevolen wordt deze datum in uw agenda vast te leggen.

Algemene ledenvergadering

Op 21 juni 1990 wordt aansluitend op de lezing van professor Till in de ronde zaal van het Voorlichtingscentrum van het Ministerie van Defensie aan de Korte Houtstraat te Den Haag, de Algemene Ledenvergadering gehouden. In tegenstelling tot de lezingen en andere activiteiten van de

vereniging is deze bijeenkomst uitsluitend toegankelijk voor leden.

De agenda ziet er als volgt uit:

1. Opening door de voorzitter
2. Mededelingen door de voorzitter
3. Jaarverslag van de secretaris
4. Jaarverslag van de penningmeester
5. Verslag van de kascontrolecommissie
6. Verkiezing van de bestuursleden
7. Verkiezing van de kascontrolecommissie 1990
8. Rondvraag
9. Sluiting

AGENDAPUNT 3: JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS

Sinds de Algemene Ledenvergadering op 12 juni 1989 is het bestuur als volgt samengesteld:

Voorzitter: Brigade-generaal G. J. Folmer, Vice-voorzitter: Kolonel drs. R. H. Rozeboom, Secretaris: drs. F. J. J. Princen, Penningmeester, Kolonel J. R. Karssing, Hoofdredacteur van de Militaire Spectator, Brigade-generaal J. C. A. C. de Vogel, Ledenadministrateur, J. Nijman, en de leden Luitenant-generaal b.d. prof. G. C. Berkhof, Kolonel J. C. W. Rhaesa, Kolonel der Mariniers b.d. A. G. C. Kok, Kapitein ter Zee b.d. W. C. Mabeoone, Luitenant-kolonel P. W. Gorissen, Jhr. mr. J. P. de Savornin Lohman, Kolonel der Mariniers H. T. F. M. Mallant en Tweede-luitenant drs. M. de Haas.

De leden Kok en Mabeoone hebben kenbaar gemaakt niet herkiesbaar te zijn. Het bestuur stelt als nieuwe bestuursleden voor: Kapitein-luitenant ter Zee mr. R. Simonis en Luitenant-kolonel M. Dekker.

In de loop van het op 31 december 1989 geëindigde verenigingsjaar heeft de vereniging voor haar leden en voor geïnteresseerden de volgende bijeenkomsten gehouden:

Op 26 januari 1989 sprak CINCENT, generaal H. H. von Sandrart, over „Afschrikking en verdediging in Centraal-Europa in het post-INF-tijdperk". Deze bijeenkomst werd gehouden in het Congresgebouw te Den Haag.

Luitenant-generaal A. A. Herweyer, Hoofd van de Nederlandse permanente militaire vertegenwoordiging bij de NAVO, sprak op 4 april 1989 over „Veertig jaar NAVO".

„Conventionele wapenbeheersing" was het onderwerp waarover Brigade-generaal C. Kuijpers, vertegenwoordiger van de Minister van Defensie in de Nederlandse delegatie bij de CSE te Wenen, op 12 juni 1989 een inleiding hield.

General-Leutnant a.D. dr. U. Wettler hield op 25 september 1989 op het Opleidingscentrum voor Infanterie te Harderwijk een inleiding met als titel: „Gedanken über die Zukunft des Kampfpanzers".

Van de gehouden inleidingen werd en wordt schriftelijk verslag gedaan in het orgaan van de vereniging Mars in Cathedra dat als katern in de Militaire Spectator periodiek aan de leden gezonden wordt.

In 1989 werd een commissie samengesteld uit enkele leden van het bestuur die belast is met de organisatie van de

conferentie ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de vereniging in 1990.

Deze conferentie zal gehouden worden op vrijdag 12 oktober 1990. Het onderwerp zal zijn: „Westeuropese veiligheid na 1992".

De Militaire Spectator legpenning werd in 1989 uitgereikt aan Luitenant-generaal W. C. Louwerse. Aan Luitenant-kolonel b.d. W. F. Anthonijsz werd als dank voor zijn jarenlange activiteiten voor de vereniging het erelidmaatschap aangeboden, hetgeen hij geaccepteerd heeft. In 1989 werd de Cadettenprijs van de vereniging tweemaal uitgereikt, namelijk op 30 juni bij de laatste KMA promotie „oude stijl" en op 27 oktober voor de eerste promotie „nieuwe stijl".

AGENDAPUNT 4:

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

RESULTATENREKENING 1989

BATEN

	Werkelijk	Begroting
Contributie 1989	f 29.251,-	f 30.000,-
Leerstoel	f 18.513,64	f 19.000,-
Rente	f 4.294,19	f 3.700,-
Totaal	f 52.058,83	f 52.700,-

LASTEN

Ledenadministratie	f 3.600,-	f 3.600,-
Secretariaat	f 634,20	f 800,-
Lezingen	f 10.311,02	f 11.000,-
Leerstoel	f 18.513,64	f 19.000,-
MIC	f 5.918,60	f 10.000,-
Diversen	f 4.148,55	f 6.000,-
SALDO WINST	f 8.932,82	f 2.300,-
	f 52.058,83	f 52.700,-

BALANS per 1 januari 1990

ACTIVA	1990	1989
Giro (Postbank)	f 8.841,78	f 4.228,63
Renterekening	f 29.566,03	f 30.720,66
C & E bank	f 50.750,88	f 49.079,17
Spaarbank	f 3.985,74	f 2.459,64
Rente	f 4.149,04	f 2.617,06
	f 97.293,47	f 89.105,16

PASSIVA

Contributie	f 20.140,50	f 20.870,-
Lezingen	f	f
Leerstoel	f 4.741,62	f 4.756,63
Diversen	f	f
SALDO	f 72.411,35	f 63.478,53

BEGROTING 1990

Contributie	f 29.500,-	Ledenadministratie	f 3.600,-
Rente	f 4.300,-	Secretariaat	f 2.000,-
Leerstoel	f 19.000,-	Lezingen	f 12.000,-
		Leerstoel	f 19.000,-
		MIC	f 7.000,-
		Diversen	f 5.000,-
		SALDO WINST	f 4.200,-
Totaal	f 52.800,-		f 52.800,-

Bijeenkomst

Op woensdag 6 juni 1990 te 19.30 uur houdt de vereniging, in samenwerking met de Koninklijke Vereniging van Marine officieren en de Stichting voor Internationale Vraagstukken JASON, voor leden en introduc e(s) een bijeenkomst in hotel des Indes aan het Lange Voorhout te Den Haag over:

DE NEDERLANDSE DEFENSIE-IN-SPANNING IN EEN NIEUW EUROPA

Defensiespecialisten van Tweede-Kamerfracties, t.w. Mw. Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD) en de heren Frinking (CDA), Van Traa (PvdA) en Ter Veer (D'66) zullen o.l.v. Rob Meines, redacteur NRC Handelsblad, met elkaar en de aanwezigen discussiëren.

Voordracht I

Op 14 maart werd onder zeer grote belangstelling in Bergen-Hohne (BRD) voor de tweede maal door General-Leutnant a.D. dr. F. Uhle-Wettler de voordracht gehouden met als titel „Gedanken  ber die Zukunft des Kampfpanzers“.

Voor de tekst van de opdracht wordt verwezen naar Mars in Cathedra nr. 81 van januari 1990.

Voordracht II

Op 5 maart 1990 is in Den Helder voor de leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, de Koninklijke Vereniging van Marine officieren en de Stichting voor Internationale Vraagstukken JASON door brigade-generaal b.d. H. J. van der Graaf een inleiding gehouden met als titel

„Hoe verifieert Europa zijn nieuwe militaire structuren?“

Hieronder volgt de tekst van deze voordracht.

Theoretisch kader

Wat is verificatie? In algemene zin kan men verificatie omschrijven als de wederzijdse controle die partijen bij een wapenbeheersingsovereenkomst op elkaar uitoefenen om zekerheid te verkrijgen of te behouden dat partijen zich houden aan de bepalingen van deze overeenkomst. Bij de uitwerking van deze definitie zou men drie verificatiefuncties kunnen onderscheiden. In de eerste plaats de minimalistische benadering waarbij verificatie zich slechts beperkt tot het vaststellen van de feiten, de zogenoemde monitoring. Ten tweede kan men verificatie onderscheiden in de eerdergenoemde monitoring maar nu aangevuld met de beoordeling of ontduiking heeft plaatsgevonden. Ten derde kan men aan deze twee functies ook nog toevoegen de te nemen maatregelen in geval ontduiking wordt geconstateerd. Dit laatste wordt wel aangeduid met de maximalistische benadering van verificatie.¹ Naar mijn mening moet er een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds de fasen 1 en 2 en fase 3. De eerste twee fasen kunnen zowel bilateraal of, als de betrokken staten dat willen, multilateraal worden georganiseerd. De derde fase, het nemen van maatregelen berust in laatste instantie altijd op een soevereine beslissing van de betrokken staat of staten.

Wat te verifiëren?

Wat moet er worden geverifieerd in het kader van conventionele wapenbeheersing in Europa? Tot nu toe gaat het om twee akkoorden. De verificatie van het in 1986 gesloten Akkoord van Stockholm betreffende een pakket vertrouwenwekkende en de veiligheid bevorderende maatregelen (CSBMs). Hierbij moeten bij vooraf aangemelde militaire activiteiten waarnemers worden uitgenodigd, terwijl ieder deelnemend land jaarlijks een bepaald aantal inspecties moet toelaten op zijn grondgebied (tot nu toe drie per jaar). Bij de onderhandelingen in Wenen over uitbreiding en verbetering van het Stockholmakkoord heeft het Westen een nieuwe inspectiemaatregel voorgesteld, nl. het steekproefsgewijs ter plaatse controleren van de uitgewisselde data over de militaire structuren, eenheden en wapensystemen. In hoeverre deze maatregel conflicteert met de verificatie van een akkoord over vermindering van de conventionele strijdkrachten in Europa zullen we later zien.

De verificatie van een verdrag over de vermindering van de conventionele land- en luchtmacht in Europa (CSE) is de grootste uitdaging waar de deelnemende landen voor zullen komen te staan. Laten we eerst eens kijken om welke wapensystemen en -aantallen het gaat. Eerst zal inzicht moeten worden gekregen in de situatie voordat reducties beginnen. Momenteel zijn er in Oosteuropa tot aan de Oeral naar oostelijke opgave ongeveer 7000 vliegtuigen, 2700 helicopters, 59.000 tanks, 70.000 gepantserde infanterievoertuigen en 70.000 stukken artillerie. In totaal ruim 200.000 wapensystemen.¹ Deze wapens zijn naar onze schattingen verdeeld over ongeveer 5000 militaire garnizoenen en depots. Het is duidelijk dat deze aantallen in eerste instantie door de bestaande militaire inlichtingen vergaringsmiddelen (NTMs) zullen moeten worden gecontroleerd, aangevuld door steekproefsgewijze inspectie ter plaatse.

Zoals het er nu naar uit ziet zullen de landen van het Warschaupakt ongeveer 130.000 wapensystemen en 380.000 Sovjetmanschappen moeten reduceren om de bij het CFE-verdrag vastgelegde plafonds te realiseren. Ik heb bij deze berekeningen nog geen rekening gehouden met de door de Warschaupaktlanden aangekondigde of in uitvoering zijnde eenzijdige reducties.

U begrijpt dat het monitoren van het daadwerkelijke reductieproces een operatie is die zijn weerga niet kent in de geschiedenis van de wapenbeheersing.

In de post-reductiefase blijven aan beide zijden ruim 70.000 wapensystemen in de strijdkrachten, waarvan een groot deel in parate eenheden en de rest opgeslagen in depots of bij mobilisabele eenheden.

Een geïntegreerd verificatiesysteem voor Europa

Reeds enige jaren is het Stockholm-verificatieregime voor CSBMs van kracht in Europa van de Atlantische oceaan tot de Oeral. Het lijkt erop dat in Wenen niet zal worden getracht een geïntegreerd verificatiesysteem overeen te komen dat geldig zou zijn voor zowel de CSBMs als voor de CSE. Toch is er een nauwe band tussen CSBMs en de re-

ducties van conventionele wapensystemen. Zij vormen een logische aanvulling op reducties. Het zal ook steeds moeilijker worden in de toekomst een onderscheid te maken tussen CSBMs in het kader van de Conferentie voor veiligheid en samenwerking in Europa (CVSE) en z.g. stabiliserende maatregelen die in het kader van de conferentie over conventionele strijdkrachten in Europa (CSE) worden ontwikkeld. Naar mijn mening zouden we moeten voorkomen dat in Europa verschillende gebiedsoverlappende verificatieregimes voor conventionele wapenbeheersing van kracht worden. Het werkt onduidelijkheid in de hand en is een verspilling van mankracht en geld.

Methoden

Een verificatieregime omvat meestal verschillende methoden voor monitoring. Voordat ik de verschillende methoden de revue laat passeren zou ik erop willen wijzen dat welke combinatie van methoden men ook neemt het vrijwel uitgesloten is dat deze honderd procent garantie kunnen geven tegen ontduikingen. Dat is ook niet nodig. Als iedere onregelmatigheid zou moeten kunnen worden ontdekt dan zou men een systeem in het leven moeten roepen dat zeer kostbaar en niet hanteerbaar is. Het zou bovendien staten geen enkele armslag geven om bepaalde zeer gevoelige militaire installaties eventueel van inspectie ter plaatse uit te zonderen. Waar het om gaat is dat voldoende zekerheid kan worden verkregen dat militair significante ontduikingen van het verdrag zo tijdig kunnen worden opgemerkt dat voldoende tijd aanwezig is voor een effectieve reactie.

Satellieten

Voor de permanente waarneming van het toepassingsgebied spelen NTMs, met name satellieten, een belangrijke rol. Zonder de soevereiniteit van het te observeren grondgebied aan te tasten kunnen zij op korte termijn afwijkingen signaleren in het routinepatroon van militaire activiteiten en installaties in de betrokken landen. Maar, er kleven ook een aantal bezwaren aan NTMs. Ten eerste hebben momenteel alleen de Verenigde Staten en de Sovjetunie NTMs die voor wapenbeheersing bruikbaar zijn. En zo lang zij niet bereid zijn de verkregen informatie op routinebasis te delen met de andere lidstaten hebben zij een discriminerend voordeel. Ik vraag mij af of de tijd niet rijp is voor een fundamentele discussie met de Amerikanen en de Russen over de noodzaak hun met behulp van satellieten verkregen data openlijk ter tafel te brengen. Een ander nadeel van satellieten is dat als zij niet zijn uitgerust met zeer dure radar-systemen, ze minder geschikt zijn voor de weersomstandigheden in Europa, dat gemiddeld voor de helft van het jaar een wolkendek heeft. Ook kunnen satellieten geen wapensystemen ontdekken die onder dak zijn opgeslagen. Toch vormen satellieten een belangrijke component van een verificatiesysteem, reden waarom op meerdere plaatsen in Europa onderzoek wordt gedaan naar de mogelijkheid van een Europees satellietstelsel. Frankrijk is hierin het verst. Over twee jaar zal het Franse militaire satellietstelsel Helios operationeel zijn. Dit systeem heeft echter geen slechtweercapaciteit, waardoor de inzet aan

grote beperkingen onderhevig is. De aan boord geïnstalleerde daglichtsensoren hebben echter de voor militaire en wapenbeheersingsdoeleinden benodigde grondresolutie van een meter. Ook binnen de Westeuropese Unie wordt onderzoek verricht naar de mogelijkheid van een Europees satellietstelsel. Dat systeem zou niet alleen voor wapenbeheersingsdoeleinden moeten worden gebruikt maar ook voor crisisbeheersing en milieu. In Duitsland heeft Dornier in opdracht van het Duitse ministerie van Defensie onderzoek gedaan naar een Europees satellietstelsel en concludeert dat een compleet voor alle weersomstandigheden geschikt systeem, bestaande uit vier satellieten, een controlestation en twee data-grondstations, met een levensduur van tien jaar, ongeveer 300 miljoen dollar per jaar kost.²

Hoewel een pan-europees satellietstelsel vermoedelijk de meest goedkope oplossing zou zijn en ook de politieke ontwikkelingen meer en meer in pan-europese richting duiden, lijkt mij de tijd toch niet rijp voor een systeem dat gemeenschappelijk eigendom is van alle deelnemers aan het verdrag. Het probleem zit vooral in de gemeenschappelijke missioncontrol en data-analyse, waarover strijdpunten kunnen ontstaan, die op hun beurt tot onaanvaardbare vertragingen in de waarnemingen zouden kunnen leiden. Dit probleem kan alleen worden opgelost als er een onafhankelijke verificatieautoriteit zou zijn. In dit verband wordt ook wel gedacht om een aantal neutrale landen, bijvoorbeeld Zweden en Zwitserland, een dergelijke autoriteit te geven, maar de vraag is of ieder onder het verdrag vallend land bereid is buitenstaanders zo'n dominante rol te geven in zaken van mogelijke ontduiking.

Vliegtuigen

Omdat het tenminste 5 tot 7 jaar duurt voordat een Europese satelliet operationeel zou kunnen zijn zullen in eerste aanleg vliegtuigen moeten worden gebruikt. Deze kunnen echter alleen worden gebruikt met toestemming van de tegenpartij, waardoor het gebruik in tijden van crises niet gegarandeerd is. Ook zijn vliegtuigen niet geschikt om grote gebieden van zo'n 5 miljoen vierkante kilometer over voortdurende waarneming te houden; een eenmalige bedekking zou honderden vluchten vergen. Maar vliegtuigen kunnen uitstekend gebruikt worden voor het observeren van bepaalde kritieke gebieden en voor de uitvoering en ondersteuning van z.g. verrassingsinspecties. Ook zijn ze zeer geschikt voor het tellen van grote aantallen wapensystemen die tijdelijk zijn geconcentreerd in verzamelgebieden in afwachting van vernietiging of terugtrekking. En dan zullen ze natuurlijk worden gebruikt in het kader van het „Open Skiesverdrag“.

Een uitstekend vliegtuig voor genoemde taken is de P-3 ORION. Dit vliegtuig, waarvan Nederland er 13 bezit, is speciaal gebouwd voor langdurige vluchten op lage hoogten. De minister van defensie zou de mogelijkheid moeten bezien om vliegveld Valkenburg een aantal ORIONS aan te bieden als een multilateraal verificatiemiddel. Geïnteresseerde landen zouden moeten bijdragen in geld en mankracht en een land dat een luchtinspectie zou willen laten

uitvoeren zou dan moeten opkomen voor de kosten van de desbetreffende vlucht.

Uitwisseling van data

Een enkel woord over de uitwisseling van data. De uitwisseling van data is een van de basiselementen van een verificatiesysteem. Met name de uitwisseling van gedetailleerde informatie over de beginsituatie is van essentieel belang voor een goed werkend systeem. De omvang van bijvoorbeeld inspectie ter plaatse wordt mede in belangrijke mate bepaald door de accuraatheid van deze zogenaamde baselinedata. Uit de cijfers is wel duidelijk geworden dat het verificatiesysteem zal worden belast met enorme hoeveelheden data. Op gezette tijden zullen er enorme datastromen ontstaan tussen de deelnemende landen. Niet alleen met betrekking tot de genoemde wapensystemen, maar ook over de onder de overeenkomst vallende militaire activiteiten en militaire infrastructuur. Het lijkt mij een absolute vereiste dat deze data worden aangeboden in voor invoering in de computer geschikte vorm en ook per alliantie worden verwerkt en geanalyseerd. Als ieder land zijn eigen analyse verricht — en dat schijnt voorshands de bedoeling te zijn — dan is de kans groot dat landen tegenstrijdige conclusies trekken en overeenkomstig reageren. Het is te hopen dat er tenminste een centrale databank bij de Navo komt en dat bij de Navo ook een eerste, al is het maar een grove beoordeling, van de ontvangen data plaatsvindt. Daarna kunnen de afzonderlijke landen deze dan zonnodig vergelijken met de uitkomsten van hun eigen nationaal technische middelen.

De uitwisseling van informatie over elkaars strijdkrachten kan ook worden vereenvoudigd door bij de informatieuitwisseling het accent te leggen op de organisatiestructuur en opstelling van de strijdkrachten. Kennis van en inzicht in de organisatorische structuur geeft inzicht in de militaire doctrine. Veranderingen in de militaire doctrine zullen altijd tot uiting komen in de organisatie en training van de strategische, operationele en tactische niveaus van de strijdkrachten. Om de verificatie werkbaar te houden zou men informatie moeten uitwisselen tot en met het niveau van het regiment.³ Als zo'n regiment, dat meestal in een legerplaats is gelegerd, de meeteenheid zou worden dan zouden bijvoorbeeld de 20.000 tanks die beide zijden onder het verdrag mogen behouden in theorie in 500 meeteenheden worden opgedeeld. Het zou voldoende zijn om hiervan jaarlijks steekproefsgewijs 10% te verifiëren.

Inspectie ter plaatse

Bij het verifiëren van deze aantallen speelt inspectie ter plaatse een zeer belangrijke rol. In de eerste plaats heeft iedere deelnemende staat de mogelijkheid inspecteurs uit te zenden en bovendien is het toelaten van grote aantallen inspecteurs op elkaars grondgebied het middel bij uitstek om te demonstreren dat men niets te verbergen heeft met betrekking tot de naleving van het verdrag. Bij inspectie ter plaatse moet men niet alleen denken aan inspecteurs op de grond, maar ook aan het gebruik van vliegtuigen van waar-

uit men legerplaatsen, depots en vooral grote militaire oefeningen kan observeren.

Inspectie ter plaatse kan men onderscheiden in routineinspecties en verrassingsinspecties. Verrassingsinspecties worden niet of kort van te voren aangekondigd en hebben tot doel om d.m.v. steekproeven inzicht te krijgen of de uitgewisselde data over de militaire structuren juist zijn. Ook kunnen zij worden uitgevoerd als het vermoeden bestaat dat een land activiteiten ontplooit die strijdig zijn met het verdrag. Hier kunnen ook vliegtuigen een zeer belangrijke rol vervullen, vooral als het gaat om het snel observeren van verdachte militaire activiteiten. Naar mijn mening zouden verrassingsinspecties niet mogen worden geweigerd. Helaas denken een aantal Westelijke landen daar anders over, terwijl de Sovjetunie dit type inspecties in het geheel niet noemt.

Een systeem van routineinspecties is nodig voor de controle op de vernietiging van de onder het verdrag vastgestelde aantallen wapensystemen en de ontbinding en terugtrekking van militaire eenheden.

Zoals ik eerder schetste gaat het in deze fase om circa 100.000 wapensystemen van het Warschaupakt en 380.000 Sovjet militairen.

In de post-reductiefase zullen de overblijvende militaire eenheden en wapensystemen in garnizoenen, vliegvelden en depots routinematig moeten worden geverifieerd, waarbij belangrijke militaire installaties zoals bijvoorbeeld de Amerikaanse depots in Nederland onder permanente bewaking worden gesteld. Ook lijkt het gewenst om permanente controleposten in te richten op plaatsen waar troepen en materiaal het verdragsgebied mogen binnenkomen of verlaten. Bijvoorbeeld de haven Rotterdam, of het vliegveld Frankfurt of de spoorwegstations aan de Sovjet westgrens waar de treinen aan de andere spoorwijdte moeten worden aangepast.

Tenslotte zou men het systeem van routineinspecties kunnen completeren door bij de staven van de parate land- en luchtmachteenheden, die in strategisch belangrijke gebieden zijn gevestigd, kleine liaisonteams te stationeren. In kritische gebieden zouden deze teams bij de divisiehoofdkwartieren kunnen worden geaccrediteerd, terwijl in minder gevoelige gebieden plaatsing bij hogere staven voldoende zou zijn. De teams zouden het recht moeten krijgen om alle lagere eenheden van het betrokken bevelsniveau periodiek te bezoeken. Ongeveer 50 teams zouden voldoende zijn om de belangrijkste WP-eenheden permanent te monitoren.

Monitoring van wapenfabrieken

De verificatiearrangementen van een verdrag dat conventionele wapens aan limieten bindt zijn niet compleet als een regeling voor de controle op wapenproductie ontbreekt. Helaas kon binnen de Navo geen overeenstemming worden bereikt over een dergelijke maatregel. Sommige landen voelen er niets voor bij verdrag inzicht te geven in hun wapenproductie, vooral waar deze in belangrijke mate gericht is op export. Bovendien is men bang dat inspecties in de fabrieken gevoelige technologie zou onthullen. Een complicerende factor is dat de Amerikaanse wapenindus-

trie en een groot deel van de Russische buiten Europa is gevestigd. Toch ben ik van mening dat serieus zou moeten worden bekeken op welke wijze men een bevredigende oplossing zou kunnen vinden. In de eerste plaats kunnen de VS en de USSR een bij het verdrag gevoegd bilateraal arrangement treffen en de inspectie kan minder indringend worden geregeld, bijvoorbeeld door een bewakingsstelsel rondom de fabriek zoals geregeld in het INF-verdrag of door middel van luchtverkenning en -fotografie.

De organisatie van verificatie

Oost en West zijn reeds in Wenen overeengekomen dat verificatie een nationale verantwoordelijkheid is. Een zekere wijsheid kan aan dit uitgangspunt niet worden ontzegd in deze tijd van grote verandering, waarin niemand kan zeggen welke elementen van de oude veiligheidsstructuur zullen blijven en welke nieuwe structuren zullen ontstaan. Het Warschaupakt als militaire organisatie heeft in feite reeds opgehouden te bestaan, terwijl de politieke samenwerking in dat pakt alleen nog maar functioneert op het gebied van de wapenbeheersing. De Navo staat er politiek gezien beter voor, maar ook hier neemt de militaire betekenis duidelijk af ten gunste van de politieke samenwerking. Ik hoop echter dat deze politieke rol voor beide allianties nog een aantal jaren in stand blijft met name op het gebied van de wapenbeheersing en voor de dialoog over een toekomstig nieuw Europees veiligheidsstelsel. In dit licht zie ik voor de allianties een nieuwe taak, namelijk de coördinatie en uitvoering van de verificatie. Deze alliantie verificatieagentenschappen zouden niet volledig ingebed moeten worden in de bestaande besluitvormingsstructuren zodat ze later zonder grote problemen samengevoegd kunnen worden in een Europees veiligheids- en crisisbeheersingssysteem. Voor wat de Navo betreft zou wellicht overwogen kunnen worden het agentschap ergens in Duitsland te stationeren. Wellicht komt in Bonn op korte termijn ruimte vrij. In een later stadium zou zelfs onderbrenging in Berlijn een eenvoudige signaalfunctie kunnen hebben.

Een dergelijk orgaan zou kunnen worden belast met de verzameling, analyse en uitwisseling van data, de administratie en analyse van de aangemelde militaire oefeningen, de verdeling en organisatie van inspecties, de aanschaf, verdeling en behandeling van bepaalde technische hulpmiddelen, de organisatie van de luchtwarneming en misschien in de toekomst de organisatie van een Europees satellietstelsel. Een dergelijk agentschap behoeft niet strijdig te zijn met de nationale verantwoordelijkheid. Deze kan worden gewaarborgd door het gebruik van nationale inspectieteams voor de uitvoering van verrassingsinspecties en komt tot uiting in de ontvangst van inspectieteams op het eigen grondgebied.

Een ander element dat niet gemist kan worden in het CFE-verdrag is een permanente consultatiecommissie. Oost en West zijn het met elkaar eens dat problemen die uit het verdrag voortvloeien in een dergelijke commissie moeten worden opgelost. Het zou te overwegen zijn om in de toekomst deze commissie ook te belasten met problemen voortvloeiend uit de overeenkomst over vertrouwenwekkende en de veiligheidbevorderende maatregelen (Stockholmakkoord).

Beide akkoorden zijn immers gesloten in het raamwerk van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE). Bovendien is te verwachten dat de neutrale en nietgebonden Europese landen in de toekomst ook een rol zullen gaan spelen in de CFE-vervolgonderhandelingen, waardoor alle 35 CVSE-staten per definitie zitting zullen hebben in de Consultatiecommissie.

Technische hulpmiddelen

Het werk van inspecteurs kan worden verlicht door het gebruik van technische apparatuur. Met name kan hierbij worden gedacht aan het gebruik van apparatuur voor de permanente controle van grote opslagdepots. Dergelijke apparatuur is op de markt aanwezig, zoals televisie en fotografische (infrarood) registratiesystemen, verzegelingsystemen en elektronische, accoustische en seismische middelen voor de rondomwaarneming van grote militaire objecten. Bekijken we deze systemen echter uit het oogpunt van kosten-effectiviteit dan zou het hebben van een klein inspectieteam ter plaatse wel eens veel meer rendement kunnen opleveren en veel goedkoper kunnen zijn. We moeten in dit kader dan ook niet te veel kijken naar de Amerikanen die in het kader van het INF-verdrag voor de permanente bewaking van de voormalige SS-20 fabriek in Voikinsk een team van 30 man aldaar hebben gestationeerd en een technisch bewakingssysteem hebben geïnstalleerd dat meer het technisch kunnen van de Amerikanen moet demonstreren dan dat het echt nodig is.

Wat wel het overwegen waard is, is om vliegtuigen die onder het verdrag vallen te voorzien van een identificatiemiddel, in de vorm van een soort IFF transponder, zodat bewegingen van vliegtuigen in bepaalde gebieden kunnen worden geverifieerd.

Kosten

Over de kosten is nog weinig met zekerheid te zeggen. De omvang van de kosten wordt in belangrijke mate bepaald door de wijze waarop de verificatie zal worden georganiseerd. In het algemeen zullen de kosten van een multilateraal opgezet systeem lager zijn dan als wordt gekozen voor puur nationale verificatiebureaus. Als een multilateraal verificatieorganisatie zich in hoofdzaak beperkt tot coördinatie dan zullen de kosten niet hoger liggen dan rond 15-20 miljoen dollar per jaar. Een volledig geïntegreerde organisatie, met inbegrip van zo'n 500 inspecteurs zou een investering vergen van ongeveer 500 miljoen dollar en een jaarlijkse exploitatie van ongeveer 135 miljoen dollar⁴ (zie overzicht).

Vooruitzichten voor de toekomst

Naarmate de strijdkrachtenniveaus in Europa lager worden en het vertrouwen toeneemt neemt dan de behoefte aan verificatie niet af? Op het eerste gezicht zou men zeggen dat hoe meer openheid wordt bereikt en hoe lager de strijdkrachtenplafonds zijn des te minder verificatie nodig is. Maar aan de andere kant kan men zeggen dat een substan-

tiële vermindering van parate voorwaarts gelegen strijdkrachten een extra premie legt op de waarnemingsmogelijkheden van de betrokken partijen. Het FOFA-concept waarbij de reservestrijdkrachten van de Sovjetunie diep op het eigen grondgebied met vuur zouden worden aangegepen zal nu vervangen moeten worden door een concept van voorwaartse verificatie dat partijen het vertrouwen geeft dat geen ongewone militaire opbouw plaatsvindt of dat grote aantallen troepen onaangemeld in beweging komen.

¹ Statement by the Committee of the Ministers of the Warsaw Treaty Member States, 30 Januari 1989.

² Informatie verkregen via Min. van Defensie, Bonn.

³ Een WP-motorized rifle regiment heeft 40 tanks, 18 stukken artillerie en 152 gepantserde gevechtsvoertuigen en een sterkte van gemiddeld 2225 militairen.

⁴ WEU-study, Agl (1988), dl. 1.7.

Voordracht III

Op 7 mei jl. werd op het OCI te Harderwijk in de Grebbebergzaal door dr. H. Amersfoort een voordracht gehouden met als titel

„Mei 1940, het Nederlandse leger in gevecht”

Hieronder volgt de tekst van deze voordracht.

Inleiding

Een van de vragen die de afgelopen vijftig jaar in verband met de strijd in de meidagen herhaaldelijk is gesteld luidt hoe de nederlaag van 1940 moet worden verklaard. De antwoorden lopen nogal uiteen, maar vaak wordt gewezen op de Duitse overmacht, de superieure Duitse bewapening en daartegenover op de Nederlandse bezuinigingen en afbraak van de defensie, uitgelokt of op zijn minst begunstigd door de alom tegenwoordige geest van het gebroken gewoontje. Vanavond wil ik van mijn kant het probleem van de nederlaag met u eens onderzoeken. Ik zal u daartoe eerst het Duitse aanvalsplan uiteenzetten, vervolgens ingaan op het Nederlandse defensiebeleid uit de vooroorlogse periode en tot slot enige conclusies trekken uit het optreden van het Nederlandse leger in mei 1940.

De vijfdaagse strijd

Op 10 mei 1940, vandaag bijna op de kop af vijftig jaar geleden, overschreden Duitse troepen de Nederlandse grenzen. De veldtocht tegen aartsrivaal Frankrijk was begonnen. Bij de voorbereidingen van het operatieplan hiervoor was uiteindelijk besloten dat ook ons land moest worden aangevallen en in zijn geheel veroverd. Het plan voor de operaties tegen Nederland bestond uit twee fasen. In de eerste fase diende een beslissend voordeel te worden behaald waardoor, ook al vocht ons land nog verder, de capitulatie van Nederland onafwendbaar werd. In de tweede fase kon het karwei dan zonder al te grote risico's worden afgemaakt.

In Duitse ogen was het probleem van de verovering van Nederland niet zozeer de kracht van de Nederlandse verdediging — deze werd niet hoog ingeschat — maar het gevaar dat sterke Franse en Engelse eenheden zich in de eerste dagen van de oorlog in West-Brabant en binnen de Vesting Holland zouden nestelen. Van dit geallieerde bruggehoofd zou dan een flankdreiging uitgaan op de Duitse operaties in België. Dat was zeer ongewenst omdat Fall Gelb — de codenaam voor de Westfeldzug — beruiste op

de grondgedachte dat Franse en Britse strijdkrachten die in Noord-Frankrijk opgesteld stonden België in zouden worden gelokt om daar te worden omsingeld en vernietigd. Deze opzet zou, zoals bekend, grotendeels slagen.

Dat Franse en/of Britse bruggehoofd in West-Brabant en de Vesting Holland zou kunnen ontstaan wanneer de Duitse verwachting uitkwam dat Britse troepen in Zeeland zouden landen en Franse troepen via Vlaanderen en Antwerpen tot op Nederlandse bodem zouden doordringen. Een deel van die troepen zou via de Moerdijkbruggen de Vesting Holland binnengaan. Een ander deel zou ergens in Noord-Brabant een front kunnen inrichten ter versterking van de Nederlandse troepen in deze provincie. Ten aanzien van de Fransen was de veronderstelling inderdaad juist. Generaal Maurice Gamelin, de Franse opperbevelhebber, was van plan de verdediging van Frankrijk te voeren op een vooruitgeschoven front in België over een lijn, ruwweg van Namen via Leuven naar Antwerpen. Dit front zou voorbij Antwerpen door West-Brabant doorlopen tot aan onze grote rivieren. En op deze wijze zou de Vesting Holland dan aansluiten op de Frans-Britse verdedigingslijn in België. Het Franse 7e Leger zou deze verbinding reeds op de eerste oorlogsdag tot stand moeten brengen door een geforceerde opmars door Vlaanderen en door voorhoedes per schip naar Zeeland over te brengen.

Het Duitse aanvalsplan op Nederland was er dus op gericht deze dreiging weg te nemen en wel in de eerste, beslissende fase van de strijd. Dit zou worden bereikt door Noord-Brabant in bezit te nemen en de Moerdijkbruggen onbeschadigd in handen te krijgen. Op deze wijze zou een wig worden gedreven tussen de Vesting Holland en de Belgische verdediging langs het Albertkanaal en bij Antwerpen. Lukte dit dan zou de Vesting Holland zijn afgesneden van bondgenootschappelijke steun. In deze geïsoleerde toestand zou de Nederlandse krijgsmacht de strijd wellicht nog een paar dagen kunnen volhouden, maar de nederlaag zou onafwendbaar zijn. Het karwei hoefde slechts nog te worden afgemaakt. Voor de eerste beslissende fase waren in de Duitse planning drie gevechtsdagen uitgetrokken. De duur van de gevechten daarna, tot de Nederlandse capitulatie, kwam er minder op aan, maar zou, met de overwinning onder handbereik, toch niet meer dan een dag of twee à drie hoeven te bedragen.

Achteraf kunnen we concluderen dat de Duitse aanval op Nederland door de bank genomen volgens plan is verlopen. Aan het einde van de middag van 12 mei bereikte de 9. Panzerdivision de Moerdijkbruggen. Deze bruggen waren onbeschadigd, dank zij een geslaagde actie van parachutisten van de 7. Fliegerdivision, die in de vroege ochtend van 10 mei ten noorden en ten zuiden van het Hollands Diep waren neergekomen.

In de late middag van 12 mei was het lot van ons dus beslist. Ook aan Nederlandse zijde werd dit ingezien. De volgende dag, 13 mei, verlieten de koningin en het voltallige kabinet het land, om in Londen in ballingschap te gaan. Het kabinet droeg voor zijn vertrek het regeringsgezag over aan de opperbevelhebber, generaal H. G. Winkelman. Wat de, al hopeloos geworden, strijd aangaat gaf het kabinet Winkelman de opdracht de overgave aan te bieden zodra verder weerstand bieden nutteloos zou zijn geworden. Dat

moment was gekomen in de middag van 14 mei toen na het bombardement van Rotterdam, ook Utrecht met een lucht-aanval bedreigd werd.

Die dag was ook het gros van het Nederlandse Veldleger in een precare positie verzeild geraakt. Twee van de vier legerkorpsen die het Veldleger rijk was, lagen in de Grebbelinie. Tengevolge echter van het ongunstige verloop van de strijd op de Grebbeberg moest het Veldleger de Grebbelinie in de nacht van 13 op 14 mei ontruimen. En daardoor moesten ook de Brigade B (algemene reserve in de zuidelijke Grebbelinie) de Brigade A (gelegen in de Betuwestelling) en het IIIe Legerkorps (gelegen in de Waal-Lingestelling) zich terugtrekken. Al deze troepen namen nieuwe posities in achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De Linie verkeerde echter in een maar matige staat van verdedigbaarheid. Het zwakste punt in de linie werd gevormd door de IVe Divisie van kolonel A. A. M. van Loon, die het op en bij de Grebbeberg zo zwaar te verduren had gehad. Bovendien werd het Veldleger in de rug nu dus bedreigd door een mogelijke Duitse doorbraak bij Rotterdam, verder de Vesting Holland in. Zo kon de commandant van de Duitse 18. Armee, General der Artillerie Georg von Küchler op de vijfde gevechtsdag vaststellen dat de Nederlandse overgave binnen de daarvoor uitgetrokken tijd was afgedwongen.

De reactie aan Nederlandse zijde was uiteraard een geheel andere. Het uitbreken van de oorlog was voor velen binnen en buiten de krijgsmacht al als een schok gekomen. De nederlaag maakte de schok nog pijnlijker en het pijnlijkst was nog wel het korte tijdsbestek waarbinnen de nederlaag onvermijdelijk was geworden. De vijf gevechtsdagen staken schril af bij de verwachtingen die voor de oorlog binnen de krijgsmacht en daarbuiten hadden geleefd. Algemeen was gerekend op een oorlogsduur van enige weken tot enige maanden. Wat de afloop van de strijd betreft was vanzelfsprekend gehoopt op een stuiten van de Duitse opmars.

Oorzaken van de nederlaag

Voor de nederlaag van de Nederlandse krijgsmacht in 1940 zijn vele oorzaken aan te wijzen. De belangrijkste is wel dat ons land zijn lot niet in eigen hand had. Als kleine, neutrale mogendheid moest het afwachten hoe de titansenstrijd tussen het Derde Rijk enerzijds en Frankrijk en Groot-Brittannië anderzijds zou aflopen. Nederland kon niet de illusie hebben deze worsteling om hegemonie op het Europese continent ook maar enigszins te beïnvloeden. Dat wilde ons land trouwens ook helemaal niet. Onze afzijdigheidspolitiek en neutraliteitsbeleid berustten traditioneel juist op de gedachte dat wij ons verre zouden houden van de machtspolitiek der grote mogendheden, zodat die mogendheden van hun kant ons niet in hun onderlinge conflicten zouden betrekken. Deze gedachte werd in brede lagen van de bevolking gesteund.

Hoewel dus voorop moet staan dat het vooroorlogse veiligheidsbeleid, ongeacht hoe dit er had uitgezien, maar van betrekkelijke betekenis was geweest voor het lot van ons land in die veelbewogen dagen van 1940, hoeft dit beleid ons ook weer niet onverschillig te laten. De afzijdigheidspolitiek had belangrijke gevolgen voor de militaire strategie, voor de taken en organisatie van de krijgsmacht en

voor de financiële middelen die aan de landsverdediging werden besteed en daardoor, op hun beurt voor de bewapening, uitrusting en geoefendheid. En al deze factoren te zamen waren weer van invloed op de gevechtskracht en de prestaties van de troepen op het gevechtsterrein.

De taak van de Koninklijke Landmacht in 1940 was beperkt. Zij diende te kunnen optreden tegen schendingen van de neutraliteit. Verder diende van de landmacht een zodanige afschrikking uit te gaan dat naburige grote mogendheden niet in de verleiding konden komen het land onverhoeds aan te vallen. En met onverhoeds wordt dan bedoeld: terwijl het Nederlandse leger nog op voet van vrede was.

Het leger op voet van oorlog, dus na algemene mobilisatie, zou zich geconfronteerd kunnen zien met een aanval van een grote mogendheid, gericht op de verovering van het gehele land. In dat geval rekende de legerleiding er niet op dat de landmacht zelfstandig het hele grondgebied kon verdedigen en de vijand over de grenzen kon terugdrijven. Een dergelijke oorlog op eigen kracht winnen werd als een te zware opgave beschouwd. Hier stuitte men nu eenmaal op de beperkte mogelijkheden van een kleine mogendheid met dito demografische en financieel-economische hulpbronnen en een geringe geografische ruimte. Bij een aanval van een grote mogendheid zou de Koninklijke Landmacht de buitenprovincies, onder het voeren van verdragende gevechten, ontruimen en zich concentreren op de hardnekkige verdediging van de Vesting Holland, ruwweg de provincies Zuid-Holland, Utrecht en het zuiden van Noord-Holland. Het strategisch doel van die verdediging was het winnen van tijd. Die tijd zou andere mogendheden de gelegenheid geven ons land te hulp te komen als bondgenoot, hetzij omdat zij zelf ook werden aangevallen, hetzij omdat zij de verovering van ons land beschouwden als een onaanvaardbare verstoring van het machtsevenwicht op het continent.

Het Nederlandse leger legde zich dus in eerste instantie toe op het strategisch defensief. Pas in bondgenootschappelijk verband viel te denken aan offensief optreden, het herwinnen van het initiatief en het beslissen van de oorlog door de vijand een vernietigende slag toe te brengen. Voor een goede afloop van de oorlog was ons land dus absoluut afhankelijk van bondgenootschappelijke steun.

De Nederlandse strategie was echter niet alleen defensief maar ook statisch van karakter. Een groot deel van de gevechtskracht van de Koninklijke Landmacht werd geleverd door het Veldleger. De mobiele en offensieve capaciteiten van het Veldleger waren echter beperkt. In 1940 zou het Veldleger hoofdzakelijk van zich laten spreken bij de verdediging van voorbereide linies en stellingen als de Grebbelinie, de Waal-Lingestelling, de Betuwestelling en de Peel-Raamstelling.

In de late jaren dertig is binnen de legerleiding uitvoerig gedebateerd over de vraag in welke linies de hoofdverdediging van het land, bij een vijandelijke aanval uit het oosten, gevoerd zou moeten worden. In dat verband stond ook ter discussie of in die verdediging nog een beweeglijk of zelfs een offensief element gehandhaafd moest worden.

Generaal H. G. Winkelman, sinds 6 februari 1940 opperbevelhebber van Land- en Zeemacht maakte een eind aan

alle gedachten over offensieve acties en vertragende terugtochtgevechten. Het gros van het Veldleger werd gebonden aan bepaalde linies en zou daar en alleen daar de hardnekkige verdediging voeren. Tevens concentreerde Winkelman zijn troepen nog sterker dan zijn voorganger, generaal I. H. Reijnders, op de Vesting Holland, dit uiteraard ten koste van de verdediging van de buitenprovincies. Dit laatste had vooral voor Noord-Brabant verstrekkende gevolgen. Winkelmans maatregelen kwamen vrijwel neer op de ontruiming van deze provincie in het geval van een Duitse aanval. Het IIIe Legerkorps en de Lichte Divisie die achter de Peel-Raamstelling stonden opgesteld zouden zich niet in de gevechten in Noord-Brabant mogen mengen, maar aan het einde van de eerste oorlogsdag aftocht moeten blazen: het IIIe Legerkorps naar de Waal-Lingstelling en de Lichte Divisie naar het hart van de Vesting Holland. Alleen de zwakke Peeldivisie zou in de Peel-Raamstelling achterblijven. Na een eventuele doorbreking van de Peel-Raamstelling zouden de Duitsers tot de Moerdijk alleen nog op verzet van betekenis stuiten indien de Franse 7e Armée erin slaagde ergens in West-Brabant een solide front op te bouwen, al dan niet in samenwerking met teruggetrokken Nederlandse troepen. Het behoud van Noord-Brabant hing van de Fransen af, en niet alleen dat. Noord-Brabant zou de Vesting Holland moeten verbinden met de Geallieerde posities bij Antwerpen en de Belgische linie langs het Albertkanaal. Van het behoud van Noord-Brabant hing dus ook het succes óf de mislukking van de bondgenootschappelijke samenwerking af. En die bondgenootschappelijke steun was niet zo maar iets; het was de noodzakelijke voorwaarde voor een gunstige afloop van de oorlog. Zoals we al zagen werd dit ook aan Duitse zijde onderkend, want juist op dit inzicht berustte het Duitse aanvalsplan: in de eerste fase van de oorlog zou de beslissing worden geforceerd door de Vesting Holland van Geallieerde steun af te snijden.

Maar waarom zo snel?

Tot nu toe heb ik mij bepaald tot de vraag waarom de strijd in mei 1940 uitliep op een nederlaag. Het antwoord is eenvoudig: als kleine mogendheid was ons land aangewezen op bondgenootschappelijke steun. Toen deze geen redding kon brengen was de zaak verloren. Een andere vraag is waarom de strijd zo snel, namelijk in vijf dagen, uitliep op een nederlaag. Ook hier valt te wijzen op het fiasco van de bondgenootschappelijke oorlogvoering. Bewonderenswaardig snel verschenen Franse voorhoedes op 10 mei in Zeeland en West-Brabant. De hoofdmacht kwam echter niet voorbij Antwerpen aangezien de Duitse successen bij Luik en langs het Albertkanaal al spoedig duidelijk maakten dat verder oprukken te riskant was. En toen het Franse opbevel eenmaal begreep dat het grootste gevaar niet aan het Belgische front, maar bij Sedan dreigde, trok het de hele 7e Armée terug.

De snelle nederlaag moet echter ook worden verklaard uit de analyse van enerzijds de sterke en anderzijds, en vooral natuurlijk, de zwakke kanten van het Nederlandse leger van 1940. We hebben het dan over de gevolgen van het defensiebeleid en de gekozen strategie voor het verloop van

de gevechten. Overziet men de strijd dan valt te concluderen dat het gevecht in voorbereide stellingen de Koninklijke Landmacht het best afging. Ik denk dan vooral aan de gevechten bij Kornwerderzand en langs de Maas en de IJssel. De bezettingen van de bunkers aldaar waren in de lange mobilisatiemaanden aaneengesmeed tot hechte groepjes, waarvan de leden alles voor elkaar over hadden. Duitse oorlogsdagboeken bevestigen de goede indruk die deze groepjes achterlieten.

Als een groter stellingdeel door een gecoördineerde inspanning van infanterie, artillerie en ondersteunende mitrailleur- en mortiercompagnieën verdedigd moest worden, hing het succes niet meer uitsluitend af van de leiderscapaciteiten van de enkele officier of onderofficier en de persoonlijke saamhorigheid. Dan kwam het ook aan op goede verbindingen, het volgen van de juiste procedures, efficiënt stafwerk, nauwkeurige gevechtinlichtingen en een heldere geest bij de hogere commandanten. De strijd in de Grebbelinie bij Scherpenzeel op 13 mei was een voorbeeld van geslaagd optreden op dit punt.

Anders lag het bij het mobiele gevecht in offensieve acties. Kleine groepjes onder leiding van een doortastende commandant konden ook hier nog wel voor opmerkelijk lokale successen zorgen. Vooral de Duitse parachutisten en luchtlandingstroepen in de omgeving van Den Haag hebben dit moeten ervaren. De twee belangrijkste, grote offensieve acties leidden echter niet tot het gewenste resultaat, namelijk ten eerste de herhaalde pogingen van de Lichte Divisie om vanaf het Eiland van Dordrecht door te stoten naar het vliegveld Waalhaven en dat te heroveren en ten tweede de grote tegenaanval bij de Grebbeberg op 13 mei. De commandant van de Lichte Divisie, kolonel H. C. van der Bijl, toonde zich bij herhaling een weinig slagvaardig man. Op beslissende momenten aarzelde hij. Verder verzuimde hij een duidelijk zwaartepunt in de aanval te leggen en gaf hij geen directe leiding aan de gevechten aangezien hij het liefst in zijn ver naar achteren gelegen commandopost bleef, en dat zonder behoorlijke verbindingen. Bij de troep liepen de zaken ook allerm minst naar wens. Goede kaarten en inlichtingen over de vijand ontbraken, colonnes raakten de weg kwijt. De voeding liep in het honderd en veel onderdelen kwamen zelfs aan de allernoodzakelijkste slaap niet toe. Op 13 mei, de vierde gevechtsgedag, was de Lichte Divisie een moegestreden eenheid, die niets dan teleurstellingen te verwerken had gekregen en waarvan in operationeel opzicht niets meer te verwachten viel.

De onderdelen die de tegenaanval van 13 mei bij de Grebbeberg moesten uitvoeren overkwam in grote lijnen hetzelfde: slaapgebrek en voortdurende verplaatsingen bekrond met een aanval in onbekend terrein, die in haastig stafwerk was voorbereid.

In andere gevallen verloor de leiding na verloop van tijd iedere greep op de gebeurtenissen. Dit deed zich bijvoorbeeld voor in Noord-Brabant. Zolang de Peeldivisie in de Peel-Raamstelling lag vormde zich nog een geheel en stond zij onder de effectieve leiding van haar commandant, kolonel L. J. Schmidt en diens staf. Dit veranderde al enigszins toen de divisie de stelling moest opgeven en op 11 mei een nieuwe, geïmproviseerde stelling moest inrichten langs de Zuid-Willemsvaart. De oorzaak van deze terug-

tocht was de Duitse doorbraak bij Mill op 10 mei. Het grootste deel van de Peeldivisie had bij aankomst aan de Zuid-Willemsvaart nog geen vijand gezien. Toch was de gevechtskracht van de divisie na de ontruiming van de Peel-Raamstelling sterk verminderd. Het bevel voor de terugtocht kwam voor de meeste onderdelen als een donderslag bij heldere hemel. De haast die geboden was, en het ontbreken van iedere voorbereiding leidden ertoe dat veel van de zwaardere wapens en uitrusting, met name de zware mitrailleurs en het verbindingsmaterieel, moesten worden achtergelaten. Bovendien ontvingen sommige onderdelen het bevel voor de terugtocht niet. De greep van de commandant en zijn staf op de divisie verslaptte op 11 mei verder omdat kolonel Schmidt zich aan heel andere dingen moest wijden dan het leiden van zijn troepen. Hij diende namelijk ook de samenwerking met de Franse commandanten te regelen zodat de Franse en Nederlandse eenheden ergens in Noord-Brabant een gezamenlijk front zouden opbouwen. Daar kon de Duitse opmars dan hopelijk worden gestuit. Voor deze opdracht was Schmidt langdurig van zijn commandopost verwijderd, een commandopost die hij ook nog meerdere malen verplaatste. De bevelvoering van de Peeldivisie had daar vanzelfsprekend sterk onder te lijden. De genadeslag kwam diezelfde 11e mei, later op de dag. De divisie moest de stelling langs de Zuid-Willemsvaart ook weer opgeven. Zij zou nu het met de Fransen afgesproken gedeelte van het gezamenlijke front moeten innemen. Van deze manoeuvre kwam echter niets terecht: gedeeltelijk omdat sommige onderdelen het daartoe strekkende bevel niet ontvingen, gedeeltelijk omdat Schmidt zelf in zijn bevelen niet duidelijk was over de plaats waar de weerstand zou moeten worden hervat. Hij werd in de ochtend

van 13 mei trouwens gevangen genomen. Lagere commandanten namen nu, aan zichzelf overgelaten, elk hun eigen beslissing met het gevolg dat de divisie uit elkaar viel en ophield te bestaan als gevechtseenheid. Duitse lucht-aanvallen op de terugtrekkende colonnes deden de rest.

Dergelijke patronen treffen wij ook aan op de Grebbeberg. Ook hier verloren de hogere commandanten geleidelijk aan de greep op de gebeurtenissen. De lagere commandanten slaagden er niet in het tij in hun beperkte frontsector te keren. Bij de gewone soldaat kregen het slaapgebrek en de angst, chaos en stress van het gevecht op den duur de overhand over de groepsdwang en de gevechtdiscipline. Vechten werd zo terugtrekken, terugtrekken vluchten en dat tenslotte sloeg soms om in paniek.

Conclusie

De nederlaag van 1940 had vele oorzaken, heb ik u gezegd. Zij hing samen met Nederlands positie als kleine mogendheid, met het defensiebeleid dat ons land in deze jaren voerde en met de militaire strategie die de opperbevelhebber tegen deze achtergrond gedwongen was te kiezen. Tot slot schoten op tactisch niveau de bevelvoering en het mobiele optreden nogal eens te kort. Voor de gewone soldaat zal vooral dit laatste van belang zijn geweest. Hij zal zijn overlevingskansen toch vooral hebben afgemeten aan het vertrouwen dat hij kon stellen in zijn eigen strijdmakkers en de onderofficieren en officieren in zijn directe nabijheid. En dat is wellicht iets om te onthouden in 1990, het jaar dat door de huidige bevelhebber der landstrijdkrachten is uitgeroepen tot het jaar van het leiderschap.

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Opricht 6 mei 1865

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap stelt zich ten doel, het bevorderen van de krijgswetenschap in de ruimste zin.

Voor het verwezenlijken van die doelstelling worden bijeenkomsten georganiseerd waar, over belangwekkende onderwerpen, inleidingen worden verzorgd door deskundigen van binnen- en buitenland. De teksten van de voordrachten worden met uitgebreide samenvattingen van de discussies gepubliceerd in het verenigingsorgaan "Mars in Cathedra". Daarnaast geeft de vereniging het maandblad "Militaire Spectator" uit.

Voorts bekostigt de vereniging, daarvoor mede in staat gesteld door subsidiëring door Defensie, de bijzondere leerstoel in het militaire stral- en tuchtrecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Ook kent de vereniging jaarlijks een prijs toe voor de beste scriptie van een cadet aan de KMA en een adelporst aan het KIM, die door de voorzitter van de vereniging wordt uitgereikt.

Vervolgens beloont de vereniging publicisten die zich hebben onderscheiden met artikelen e.d., op het gebied van de verenigingsdoelstelling, met het toekennen van de Militaire Spectator legpenning.

Al deze activiteiten worden mogelijk gemaakt door de leden van de vereniging. Om het voortzetten van dat alles te kunnen verwezenlijken

is het gewenst dat het ledental op peil wordt gehouden en zo mogelijk wordt vergroot.

Het is daarom dat het bestuur van de vereniging U om steun verzoekt, zijnde Uw aanmelding als lid van de vereniging voor de redelijke contributie van f 30,- per jaar.

Leden woonachtig in het buitenland betalen f 40,- per jaar. U ontvangt daarvoor Mars in Cathedra én de Militaire Spectator.

Aanmelding kan geschieden met behulp van de nevenstaande aanmeldingskaart.

Bent U reeds lid van de vereniging, werf dan een nieuw lid.

Secretariaat:
Denijsstraat 135
2551 HJ Den Haag

Penningmeester:
Giro 78828 t.n.v.
Penningmeester Krijgswetenschap
Dotterbloem 7
2317 LS Leiden

Uitgaven:
Militaire Spectator 1832
Mars in Cathedra

Aan de Ledenadministratie van de
Kon. Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
Karel Doormanlaan 274
2283 BB RIJSWIJK

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

AANMELDING NIEUW LID

Ondergetekende meldt zich hiermee aan als lid.

Naam en voorletters:

Registratienummer:

Straat:

Postcode:

Plaatsnaam:

Actief dienend officier KL / KLu: Ja / Nee *

*) Doorhalen wat niet van toepassing is.

(plaats)

(datum) 19.....

(handtekening)